

genklappen jeweils erwähnt werden, weil es auch Bänder- und Wangenklappenlose Helme gab.

Das Grab von Midea enthielt einen einzigen Toten und die mitgefundene Keramik ist spätestens um 1400 zu datieren. Der mitgefundene Schalenpanzer qero₂ stammt also spätestens aus den frühen Jahren des 14. Jahrhunderts. Die knossischen Tafeln, die solche Panzer erwähnen (unbekannt in Pylos) können oder sogar müssen aus derselben Zeit stammen, also aus dem Ende des 15 Jh., wie es einst Evans geglaubt hat und es auch heute viele Gelehrten glauben. Natürlich können weitere Funde mehr Licht zu dieser brennenden Frage herbeischaffen.

Weiter ist es zu bemerken, dass Schalenpanzer bei Homer den älteren Bestandteilen der epischen Dichtung gehören müssen. Schwere Stücke, wie das von Midea, sind für Fussvolk ungeeignet. Aus der Tatsache, dass solche Panzer auf den Wagen- und Pferdetafeln von Knossos vorkommen, hatte schon Evans den Schluss gezogen, dass nur Streitwagenkrieger (die sonst auch schildlos waren) mit solchen Panzern kämpften. Aenlich die Sumerer, die ja die ersten Erfinder des Panzers gewesen sind, haben diese Schutzwaffe nur für Belagerungen erfunden. Erst die Verbesserung der Waffentechnik hat allmählich zur Verbreitung eines leichteren Metallpanzers geführt.

Ὑπόμνημα τοῦ Bentham περὶ τοῦ πρώτου ἐλληνικοῦ πολιτεύματος καὶ ἀνέκδοτοι ἀπαντήσεις τοῦ Βουλευτικοῦ, ὑπὸ Κωνσταντίνου Τριανταφυλλοπούλου *.

Ἐχῶ τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν δύο ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως, 1823 καὶ 1824, ἀποτελοῦντα στοιχεῖα τῆς ἱστορίας τοῦ δημοσίου ἐλληνικοῦ δικαίου, καθότι σχετίζονται πρὸς τὸ θερμὸν ἐνδιαφέρον τοῦ Ἱερεμία Bentham ὑπὲρ ὀρθῆς ὁργανώσεως τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας.

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1823 ὁ ἄρτι ἐπανελθὼν ἐξ Εὐρώπης Ἀνδρέας Λουριώτης παρέδωκεν εἰς τὸ Βουλευτικόν, συνεδριάζον τότε εἰς Τρίπολιν, ὑπόμνημα περιέχον παρατηρήσεις καὶ κρίσεις τοῦ Ἱερεμία Bentham ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδάουρου, ὅπερ κατὰ βάσιν εἶχεν υἱοθετηθῆ καὶ ἀπὸ τὴν δευτέραν ἐν Ἀστρεὶ συνέλευσιν. Εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἐπρόκειτο νὰ δοθῇ ἀπάντησις καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐσχεδιάσθη ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Bentham. Ἀντίγραφον τοῦ σχεδίου ἀπόκειται εἰς τὸ ἔσω-τερικὸν τῆς σταχώσεως βιβλίου τῆς βιβλιοθήκης Μηλεῶν (Μηλιές), ὁπόθεν πρὸ ἐτῶν

* CONST. TRIANTAPHYLLOPOULOS, *Memoire de Jeremy Bentham sur la première constitution hellénique et réponses inédites du Législatif.*

αντέγραφα αυτό. Ἡ βιβλιοθήκη ἀνῆκεν ἢ διηυθύνετο ἀπὸ τὸν Γρηγόριον Κωνσταντῶν. Εἶχεν οὗτος προσφάτως ἐκπροσωπήσει τὴν Θεσσαλίαν εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ Ἀστροῦς, τὸν Ἀπρίλιον 1823 εἶχεν ὀρισθῇ ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ μέλος ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν ποινικοῦ κώδικος, τὸν δὲ Αὐγούστον 1824 διωρίσθη Ἐφορος κοινῆς Παιδείας. Εἰκάζω λοιπὸν ὅτι παρηκολούθει τὸ Βουλευτικὸν εἰς τὰς ἐναλλασσομένας ἑδρας αὐτοῦ καὶ ὅτι τὸν Ἰούλιον τοῦ 1823 εὗρίσκετο εἰς Τρίπολιν, συνεπῶς ἢ ἐν σχεδίῳ ἀπάντησις ἢ καταχωρισθεῖσα εἰς βιβλίον τῆς βιβλιοθήκης του δὲν δύναται, φρονῶ, παρὰ νὰ ἔχη γραφῇ ἀπὸ τὸν Γρηγόριον Κωνσταντῶν.

Ὁ Ἰερεμίας Bentham εἶναι ὁ διάσημος ἄγγλος νομομαθής, μέγας ἀπόστολος τῆς ὠφελιμιστικῆς σχολῆς, ἥς ἡ ἀρχὴ ἦτο νὰ καταστῇ διὰ τῆς νομοθεσίας θετικῶς ἢ μᾶλλον ἀρνητικῶς ὡς οἶον τε εὐτυχῆς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλειτέρα μερὶς τῆς κοινωνίας.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ πεδίου τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου ἀποκρούει τὸ τε ρωμαϊκὸν δίκαιον, ἅτε αἰώνιον πεδὶον ἐρίδων, καὶ τὸ ἔθιμον, ποῦ εἶναι δίκαιον χωρὶς ἀρχὴν καὶ τέλος κατὰλληλον, λέγει, μόνον διὰ ζῶα καὶ ἀνάξιον ἀνθρώπων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ δημόσιον δίκαιον τάσσεται ὑπὲρ ἄκρως φιλελευθέρου πολιτεύματος καὶ ὑπὲρ ἀμέσου ἀνακαινίσεως τῆς ποινικῆς νομοθεσίας.

Αἱ ἰδέαι του δὲν ἐπέδρασαν μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ὁλόκληρος νομοθετικὴ περίοδος, ἡ λεγομένη καὶ οὕσα ἐκ τοῦ συστήματός του ἀτομιστικῆ, ὡς γνώρισμα φέρει τὸ ὄνομά του, ἀλλ' εὗρηκαν ἀπήχησιν καὶ εἰς χώρας τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, ὡς εἰς Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διαδιδόμεναι διὰ συνεργατῶν του, ἐν οἷς προεξάρχει ὁ ἐλβετὸς Στέφανος Dumont.

Ὡς μέλος τοῦ ἐν Λονδίῳ φιλελληνικοῦ Κομιτάτου εἰργάσθη ἔργῳ καὶ λόγῳ ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας. Πρὸς τοῦτο τὸν ἐβοήθησεν ὁ συνταγματάρχης Stanhope, ἀπεσταλμένος τοῦ Κομιτάτου. Ἐνθερμος οὗτος ὁπαδὸς τοῦ Bentham ἐζήτει νὰ διαδώσῃ τὸ σύστημά του ἰδρύσας εἰς τὸ Μεσολόγγι τὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικά», μὲ ἐπικεφαλίδᾳ τὸ ρητὸν τοῦ Bentham «τὰ πλείονα ὀφέλη τοῖς πλείουσι» καὶ μὲ σειρὰν ἄρθρων ἀναλυτικῶν τῶν ἰδεῶν του.

Αἱ ἰδέαι του ἦσαν ἤδη ὅπως οὖν γνωσταὶ ἀπὸ τὸν Κοραῆν. ὅστις συχνὰ παραθέτει αὐτὰς ἰδίᾳ εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Βεκκαρία, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ τρίτομον περὶ τοῦ Βενθιανοῦ συστήματος εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν ἔργον τοῦ Dumont, γνωστὸν, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Stanhope, καὶ εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὕστερον δὲ μεταφρασθὲν ἀπὸ τὸν Γεώργιον Ἀθανασίου, σύμβουλον τοῦ Ὑπουργείου Δικαιοσύνης.

Ἡ συμβολὴ τοῦ Bentham εἰς διαμόρφωσιν νομοθεσίας τῆς νεοσυστάτου ἐλληνικῆς πολιτείας ἀφορᾷ τὸ τε δημόσιον καὶ τὸ ἰδιωτικὸν ἐλληνικὸν δίκαιον.

Προσπάθεια πρὸς εἰσαγωγὴν ἰδιωτικοῦ δικαίου, ἀπαρχὴ μᾶλλον προσπαθείας,

εἶναι ἤδη γνωστή. Ὁ Stanhope εὗρων τὸν Θεόδωρον Νέγγρη, Ἀρχιγραμματέα τῆς Ἐπικρατείας, ἀσχολούμενον μὲ τὴν ἐκπόνησιν σχεδίου ἀστικοῦ Κώδικος, τὸν ἠρώτησε ποίας ἔχει πηγάς. Ὁ Νέγγρης ἀπήντησεν ἀορίστως, προσθέσας ὅτι διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὸν ἀστικὸν κώδικα ἀρεστὸν εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμα πρέπει πάντως νὰ τὸν ἐμφανίσῃ ὡς καταρτισθέντα κατὰ τὸ βυζαντινὸν δίκαιον. Ἡ μέθοδος αὕτη, δι' οὗς λόγους ἐξήγησα ἄλλοτε, εἶχεν ἐφαρμοσθῇ ἐν Μολδαβίᾳ τῷ 1818 ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Σκαρλάτου Καλλιμάχου, ἐφ' οὗ ἀνώτατος ὑπάλληλος εἶχε χρηματίσει ὁ Θεόδωρος Νέγγρης. Ἀλλ' ὁ Stanhope ἐχαρκτήρισε τὴν μέθοδον ὡς ἀγυρτεῖαν, συνέστησε δὲ ὡς πρότυπα, ὅχι βυζαντινοὺς ἢ ναπολεοντείους κώδικας, ἀλλὰ τοὺς νόμους τῆς Γενεύης ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Βάκωνος, ἰδίᾳ δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Bentham παρασκευαζόμενον διὰ τὴν Ἑλλάδα κώδικα ἀστικῶν νόμων, νόμους, λέγει, λογικοὺς.

Ἀλλὰ περὶ ὑπάρξεως ἢ ἐκπονήσεως τοιοῦτου σχεδίου ὑπὸ τοῦ Bentham, σχεδίου δηλαδὴ ἀστικοῦ κώδικος, δὲν ὑπάρχουν περαιτέρω πληροφορίες.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ δημόσιον δίκαιον ὁ Stanhope γράφει ἀπὸ τὰ Σάλωνα πρὸς τὸν Bentham ἀρχὰς 1824 ὅτι παρέδωκεν ἐκεῖ καὶ εἰς τὸ Ἄργος τὰς ἐγγράφους ὁδηγίας του περὶ τοῦ ἐφαρμοστέου ἐν Ἑλλάδι κυβερνητικοῦ συστήματος. Πρόκειται προφανῶς περὶ ἀντιγράφου τῶν παρατηρήσεων καὶ κρίσεων, ἃς εἶχε κομίσαι εἰς Τρίπολιν ὁ Λουριώτης. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο, ὡς ὀνομάζεται ἀλλαχοῦ, τοῦ Bentham ἐκυκλοφόρει συνεπῶς εἰς πλείονα ἀντίτυπα.

Τὸ Βουλευτικὸν ἐνέκρινεν ἀπάντησιν πρὸς τὸν Bentham ἐκ Ναυπλίου οὐχὶ τὴν σχεδιασθεῖσαν πρὸ ἔτους ὑπὸ τοῦ Κωνσταντᾶ, ἀλλ' ἄλλην, τὴν 11 Αὐγούστου 1824. Ἡ βραδύτης ἐξηγεῖται ἐν μέρει ἀπὸ τὴν μετακίνησιν τῆς ἔδρας τοῦ Βουλευτικοῦ: Τρίπολις, ὅπου παρεδόθη τὸ κείμενον τοῦ Bentham ὑπὸ τοῦ Λουριώτη, καὶ εἶτα ἐν συνεχείᾳ Σαλαμῖς, Ἄργος, Κρανίδι, Κιβέρι, Ἄργος καὶ ἀπὸ 14 Ἰουνίου 1824 Ναύπλιον. Λόγῳ τῆς ἀργοπορίας ταύτης ὁ Ἐδουάρδος Βλακίερ, γραμματεὺς τοῦ Κομιτάτου, ὁ κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Λουριώτη, παρουσιάσθη εἰς τὸ ἐν Ναυπλίῳ Βουλευτικὸν τὴν 2 Αὐγούστου 1824 καὶ «ἐπρόβαλε νὰ γίνῃ εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Βένθαμ διὰ τὰς παρατηρήσεις του εἰς τὸ προσωρινὸν πολίτευμα». Πράγματι κατηρτίσθη ἡ ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Ἴδου αὕτη ἀ δημοσίευτος, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἀποκειμένη εἰς τὰ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς Πρακτικὰ τοῦ Βουλευτικοῦ.

«Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων

Πρὸς τὸν Φιλέλληνα Κύριον Ἰερεμίαν Βένθαμ

Ἄν ἡ λαμπρὰ καὶ εὐδαίμων Ἀγγλία σεμνύνεται διότι σὲ ἔχει πολίτην, ἡ Μητέρα τοῦ Ἀνκούργου καὶ Σόλωνος, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, χαίρεται, διότι ἠντύχησεν εἰς

τὴν ἀναγέννησίν της τὸν σοφώτατον καὶ φιланθρωπότατον Νομοδιδάσκαλον. Τὰ τέκνα τῆς φίλης Ἑλλάδος ἀνθολογοῦνται ἀπὸ τὸν πολυανθῆ λειμῶνα τῶν ποτημάτων Σου, ἀναπνεροῦνται πάντοτε εἰς τὸ ὕψος, τὸ ὅποῖον γὰ φθάσωσιν ἀκόμη δὲν δύναται. Τὰ μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ ἀναπύσσοντα τὰς δυνάμεις των, καὶ κατὰ τοὺς ἐπιστημονικοὺς Σου κανόνας συντελοῦσιν εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος συστήματος.

Χαῖρε λοιπόν, φίλε τῆς Ἑλλάδος, ἔχouis ἀξίαν ἀμοιβὴν τῆς ἀρετῆς Σου, τὴν ὁποίαν ἀπολαμβάνεις ἡδονὴν διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν φίλων Σου. Χαῖρε! καὶ «βάλλ' οὕτως, αἴκεν τι...»

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 11 Αὐγούστου 1824

Ὁ Ἀντιπρόεδρος

Ὁ Α' Γραμματεὺς τοῦ Βουλευτικοῦ

Βρεσθένης Θεοδώρητος

Ἰω. Σκανδαλίδης

Οὕτως ἔχει ἡ ἀπάντησις τοῦ Βουλευτικοῦ πρὸς τὸν Bentham, ἀλλ' εὐχαριστήριος διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν παρατηρήσεων δὲν εἶναι. Ὁμιλοῦν μὲν περὶ ἀνθολογήσεως τῶν ἔργων του καὶ προσπαθείας βελτιώσεως τοῦ πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος συστήματος συμφώνως πρὸς τοὺς ἐπιστημονικοὺς του κανόνας, ἀλλὰ περὶ εἰδικῶν παρατηρήσεων τοῦ Bentham εἰς τὸ προσωρινὸν πολίτευμα δὲν κάμνουν λόγον.

Ἀλλοῖα εἶναι ἡ ἐπιστολὴ ἣν εἶχε σχεδιάσει, ὡς εἴπομεν, ὁ Κωνσταντᾶς ἵνα ἀποσταλῇ ἐκ μέρους τοῦ Βουλευτικοῦ. Ἴδου αὕτη:

« Ἱερεμία Βενθάμφ Νομοδιδασκάλω ἄγκλω

Ὁ χρηστὸς ἡμῶν πολίτης Λουριώτης ἐπέδωκε φέρων ἡμῖν τὰς εἰς τὸ πολίτικὸν ἡμῶν σύνταγμα σοφὰς σου ἐπιστάσεις καὶ κρίσεις, τῶν ἐκ τῆς ἀποδημίας αὐτοῦ ἀγωγίμων τὸ τιμαλφέστατον. Ἄσπερ λαβὼν τὸ Βουλευτικὸν Σῶμα, συνήγαγεν ἐπιτηδες ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ δι' εἰδότος τὴν ἀγκλικὴν φωνήν, ὡς οἶόν τ' ἦν ἐρμηνευθείσας, ἐθαύμασαν πάντες ὅσοι συνεδριάζοντες ἔτυχον καὶ χεῖρας κροτοῦντες ἀπήτησαν ἐξελληνισθείσας ἀμέσως κοινωθῆναι παντὶ τῷ ἑλληνικῷ.

Ταύτας μὲν οὖν ἀποδεξάμενον οὕτω τὸ Βουλευτικὸν ἐπέταξεν ἀνδράσιν εἰδήμοσι τῆς τε ἀγκλικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μεθερμηνεῦσαι εἰς τὴν νῦν λαλουμένην ἡμῖν διάλεκτον καί, ἐξελληνισθείσας συγκαταλέξαι τοῖς κλασσικοῖς τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν προγόνων συγγράμμασι καὶ ἅμα δημοσιεῦσαι διὰ τοῦ τύπου τοῖς Ἑλλησιν ἵν' ὧσι λύχνος τοῖς ποσὶ καὶ φῶς τοῖς τρίβοις αὐτῶν, ποδηγετοῦν καὶ ἄγον αὐτοὺς εἰς τὴν εὐδαιμονίαν φέρουσαν.

Ἐν Τριπόλει Ἀρκαδίας... Ἰουλίου 1823».

Ἐδῶ βεβαιοῦ (ἐν σχεδίῳ) τὸ Βουλευτικὸν ὅτι ἔλαβε διὰ τοῦ Λουριώτη τὰς εἰς τὸ ἑλληνικὸν σύνταγμα εἰς τὴν ἀγκλικὴν σοφὰς παρατηρήσεις καὶ κρίσεις τοῦ Bentham, ὅτι ἀναγνωσθεῖσαι αὗται διὰ διερμηνέως ἐν εἰδικῇ συνεδρίᾳ ἐθαυμάσθησαν καὶ

ἐχειροκροτήθησαν καὶ ὅτι μεταφραζόμεναι εἰς τὴν σημερινὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν (δὲν ἐννοεῖται ἡ δημοτικὴ) θέλουσι δημοσιευθῇ διὰ τοῦ τύπου, διὰ νὰ φωτίζουσι τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν.

Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει γραφῇ εἰς ἀρχαίζουσιν, οὐχὶ ἄκομφον. Ὁ Κωνσταντᾶς ἦτο πολὺ γλωσσος, οὐχ ἥττον δὲ κατεῖχε τὴν ἀρχαίαν καὶ ἐπὶ πλέον τὴν λατινικὴν, εἰς ἣν ἔχουν διασωθῇ ἐπιστολαὶ τοῦ. Συνειθίζετο τότε, κείμενα ἐπίσημα προοριζόμενα διὰ ξένους νὰ γράφωνται εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν. Ἡ τελευταία φράσις περὶ εὐδαιμονίας ἀναφέρεται εἰς τὸ σύστημα τοῦ Bentham περὶ τῆς ὡς οἶόν τε εὐρυτέρας ὠφελιμότητος, ἥτις ἄγει εἰς τὴν εὐδαιμονίαν.

Ἡ ἐν σχεδίῳ ἀπάντησις ἔχει κενὴν τὴν ἡμέραν. Θὰ ἔχη γραφῇ οὐχὶ πρὸ τῆς 4 Ἰουλίου 1823, διότι τότε παρουσιασθεὶς εἰς τὸ Βουλευτικὸν ὁ Λουριώτης ὑπέβαλεν ἀναφορὰν καὶ συνάμα παρέδωκε τὰς παρατηρήσεις. Ἐπὶ τῇ ἀναφορᾷ ταύτῃ ἐπληρώθη ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ πρὸς τὸ ἔθνος καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν συμβολὴν τοῦ πρὸς σύστασιν ἐν Λονδίνῳ τῆς φιλελληνικῆς ἐταιρείας. Γνωστὸν εἶναι περαιτέρω ὅτι τέλος τοῦ 1823 ἀπῆλθεν οὗτος καὶ αὖθις μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ὁρλάνδου εἰς Λονδῖνον πρὸς σύναψιν δανείου.

Ἐρωτᾶται νῦν, διατί τὸ Βουλευτικὸν ἀπαντῶν εἰς τὸν Bentham ἀπέχει νὰ ἐκφρασθῇ περὶ τῶν παρατηρήσεών του, οὐδὲ ἂν μνημονεύει αὐτάς, αἱ ὁποῖαι μάλιστα σταλεῖσαι εἰς πλείονα ἀντίγραφα θὰ εἶχαν κυκλοφορηθῇ εὐρέως.

Ἐκ τῶν ἀντιγράφων τούτων οὐδὲν μέχρι σήμερον ἐγνώσθη ὡς διασωθέν.

Ἐν τούτοις ἐσώθη ἐπιστολὴ εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν αὐτοῦ τοῦ Bentham ἐκ Λονδίνου ἀπὸ 7 Μαρτίου 1824 πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον, πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, καὶ ἐκ ταύτης δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν κατὰ τὰ βασικὰ στοιχεῖα τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδάουρου παρατηρήσεων τοῦ Bentham. Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει δημοσιευθῇ ἐκ τοῦ ἀρχείου Μαυροκορδάτου ὑπὸ τοῦ Δημ. Πετρακτάκου.

Ὅ,τι ἄλλοι τὸ ἐπίσταλμα τοῦ Bentham χαρακτηρίζουν ὡς παρατηρήσεις καὶ κρίσεις ἢ ὑπόμνημα ἢ ὁδηγίαι περὶ τοῦ ἐφαρμοστέου κυβερνητικοῦ συστήματος, ὁ Bentham εἰς τὴν ἐπιστολὴν τὸ ἀποκαλεῖ σχέδιον συντακτικοῦ κώδικος, projet de code constitutif, καὶ προβαίνει εἰς ἀνάλυσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως, ψηφισμένου τοῦ σχεδίου, πεισθῇ ὁ Μαυροκορδάτος νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν προεδρείαν τῆς Δημοκρατίας, δι' ἣν θέσιν τὸν θεωρεῖ αὐτὸ τοῦτο προωρισμένον.

Τὸ πολίτευμα, ὅπερ προτείνει διὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ Bentham εἶναι φυσικὰ δημοκρατία, ἥτις ἄλλως ἦτο ἤδη εἰσηγμένη ὑπὸ τῶν δύο ἐθνικῶν συνελεύσεων, τῆς Ἐπιδάουρου καὶ τοῦ Ἀστρους.

Ὁ πρόεδρος αὐτῆς, λέγει, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ συντακτικοῦ κώδικος, ὀνομάζεται πρωθυπουργὸς ὑποκείμενος πλήρως εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμα, καθὼς ἀφ' ἐτέρου τὸ σῶμα τοῦτο ὑπόκειται εἰς τὸν λαὸν ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ λαοῦ ὡς συντακτικοῦ σώματος.

Ἀλλὰ περὶ συντακτικῆς συνελεύσεως πληρεξουσίων τοῦ λαοῦ, χειριζομένης συντακτικὴν ἐξουσίαν, δὲν κάμνει λόγον. Ἰσως τοῦτο συνέχεται πρὸς τὰ κρατοῦντα ἐν Ἀγγλίᾳ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἰδιαίτερον ὄργανον πρὸς ψήφισιν συντακτικῶν αποφάσεων, ἀλλὰ τὸ τακτικὸν νομοθετικὸν ὄργανον, τὸ κοινοβούλιον, ψηφίζει καὶ ταύτας ὡς καὶ πάντας τοὺς νόμους.

Ἡ θητεία σας, λέγει περαιτέρω πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, θὰ εἶναι ἰσοβία, ἐκτὸς ἐὰν τὸ νομοθετικὸν σῶμα ἀπεφάσκει νὰ σᾶς ἀπολύσῃ. Ἀλλ' ἐὰν ὁ λαὸς ἐξακολουθῇ νὰ σᾶς ἐκτιμᾷ, τὸ νομοθετικὸν σῶμα, ὡς ὑπόκειται εἰς τὴν συντακτικὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοῦ λαοῦ, τὸ νομοθετικόν, λέγω, σῶμα, οὗ πᾶν μέλος δύναται εἰς πάντα χρόνον νὰ ἀπολυθῇ ὑπὸ τῶν ἐντολέων του, δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ σᾶς ἀπολύσῃ.

Αὐτὸς εἶναι ὁ πυρὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Bentham, κηρυσσομένου, ὡς εἰκός, ὑπὲρ δημοκρατίας.

Δημοκρατικοῦ δὲ ὄντος ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν Ἐπιδαύρῳ Συνελεύσεως τοῦ προτεινομένου πολιτεύματος, ἡδύνατο βεβαίως τὸ Βουλευτικὸν εἰς τὴν πρὸς τὸν Bentham ἀπάντησίν του μέχρι ὠρισμένης ἐποχῆς νὰ ἐκφρασθῇ μετὰ πάσης ἀνέσεως ὡς πρὸς τὸ κεντρικὸν σημεῖον τοῦ ἐν σχεδίῳ συντακτικοῦ κώδικος.

Ἀλλ' ἀπὸ τίνος χρόνου τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου εἶχεν ἀρχίσει νὰ ὑποβάλλεται εἰς κριτικὴν καί, εἰδικῶς, τὴν 10 Νοεμβρίου 1823 ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀργεὶ ἐδρεύοντος Βουλευτικοῦ ἐπρότεινε νὰ γίνῃ σκέψις περὶ τῆς μελετωμένης εἰς Εὐρώπῃ ἀποστολῆς ἀνδρῶν πρὸς ἔρευναν συνταγματικοῦ βασιλέως φυλαττομένης τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἔθνους, ὡσαύτως δὲ περὶ συνταγματικοῦ χάρτου, ταῦτα δὲ διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐπέκειτο συνέλευσις πληρεξουσίων τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης, ἐν ἧ ἔφημολογεῖτο ὅτι θὰ συζητηθῇ ἡ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τουρκίας ὑπόθεσις, ὑπόθεσις, λέγει, οὐτιῶδες διὰ τὴν τύχην τοῦ ἔθνους. Ἑπταμελὴς ἐπιτροπή, ἐν ἧ καὶ ὁ Γρηγόριος Κωνσταντῆς, κατασταθεῖσα πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος, ἐγνωμοδότησε πρὸς τὸ Βουλευτικὸν τὴν 8 Φεβρουαρίου 1824 ὅτι τὸ ἔθνος ἐν ᾧ τῶν λόγων ἐκείνων (ἵνα δηλαδὴ μὴ εἶναι δυσμενὴς ἡ σύνοδος τῶν βασιλέων πρὸς χώραν διεπομένην ἀπὸ δημοκρατίαν) ἔχει τὴν διάθεσιν νὰ μεταβάλῃ τὸ πολίτευμα εἰς συνταγματικὴν μοναρχίαν, μία διάθεσις ἥτις, ὡς γνωστόν, ἀπέμεινεν ἀπλῇ σκέψει.

Εἰς τὴν μεταβολὴν ταύτην τῶν πνευμάτων καὶ τοῦ πολιτικοῦ ρεύματος ἔγκειται, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ λόγος τῆς κενῆς, τῆς μηδὲν λεγούσης, ἀπαντήσεως τοῦ Βουλευτικοῦ.

Ἀποφασίσαν δηλαδή τοῦτο νά ἀπαντήσῃ ὑπὸ τοιαύτην ἀτμόσφαιραν καὶ μετὰ τοιαύτην εἰσήγησιν τοῦ προέδρου του καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς, δὲν ἦτο δυνατόν ἄνευ ἀντιφάσεως νά ἐκφρασθῇ εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας τοῦ Bentham, ἀλλ' οὔτε πάλιν εὐγενές νά θέσῃ ὑπὸ συζήτησιν τὰς ἐδραίας δημοκρατικὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ.

Περιωρίσθη λοιπὸν εἰς ἄοριστολογίας, μέσα εἰς τὰς ὁποίας ἐχάθη καὶ αὐτὴ ἡ βεβαίωσις ὅτι εἶχαν λάβει τὰς ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος σοφὰς ἐπιστάσεις καὶ κρίσεις αὐτοῦ, ὡς ἔγραφε πρὸ ἐνὸς ἔτους εἰς σχέδιον ἀπαντήσεως ὁ Γρηγόριος Κωνσταντάς.

R.ÉSUMÉ

Parmi les pays, auxquels Jeremy Bentham adressait ses conseils en vue d'organiser leur mode de gouvernement, la Grèce détient une place privilégiée.

En 1823 Bentham a adressé au Corps Législatif un mémoire ou remarques, en anglais, sur le premier régime de l'année 1822, qui était constitué en république. Le mémoire ou les remarques n'ont pas été conservés ou sont restés ignorés. Il existe, néanmoins, deux réponses inédites du Législatif à Bentham.

L'une est un esquis de réponse, qui n'a pas été rendue. Elle a été rédigée en juillet 1823 en grec ancien par l'érudit Grégoire Constantas. Dans la réponse, le Législatif accuse réception du mémoire, remercie Bentham, lui fait savoir qu'en session spéciale son mémoire a été traduit, admiré et applaudi et qu'il serait traduit en grec moderne pour être publié pour le bien des Grecs.

Dans la seconde lettre, d'une rédaction définitive, qui fut envoyée à Bentham, le Législatif – le mois d'août 1824 – exprime sa joie, que la Grèce, la mère de Lycurgue et de Solon, ait eu le bonheur de jouir de l'assistance du très docte et humanissime jurisprudent. «Les membres du Législatif, déclare la réponse, suivent vos règles scientifiques, qui contribuent à l'amélioration du système politique de la Grèce».

Mais sur le mémoire ou les remarques de Bentham sur la première constitution ils ne s'expriment pas. Comment expliquer cette réticence?

Il est certain que dans son mémoire Bentham approuve la forme républicaine de la constitution grecque, parce que, en chaque occasion, il se déclarait pour la république. Ceci appert aussi d'une lettre de Bentham du 7 mars 1824, écrite en français et adressée au Président de l'Exécutif Alexandre Mavrokordatos. Dans cette lettre, Bentham analyse le projet de code constitutif, qui coïncide substantiellement avec le document, nommé mémoire ou remarques. Dans la lettre, Bentham analyse le projet prenant toujours comme base le régime républicain et il exhorte Mavrokordatos d'aspirer à la présidence de la République, pour laquelle il le considère hautement qualifié.

Les raisons pour lesquelles le Législatif passa sous silence les propositions républicaines de Bentham résident dans le fait que dès la fin de 1823 on pensait dans les cercles du Législatif à rechercher un roi constitutionnel sous condition de sauvegarder l'indépendance nationale, comme on disait. Ces pensées provenaient des rumeurs, qu'une conférence des rois d'Europe était imminente, où l'on devait discuter de l'affaire grecque et mettre fin à la guerre gréco-turque. Même le mois de février 1824, une commission statua qu'on devrait changer le régime en monarchie constitutionnelle, pour ne pas mécontenter par un régime républicain la conférence des rois. Cette proposition n'eut pas de suite.

Sous ce nouvel angle d'esprit du Législatif, celui-ci ne pouvait plus en août 1824, sans se dédire, acquiescer au mémoire républicain de Bentham; il ne pouvait non plus se permettre de discuter les idées républicaines de Bentham. La réponse se limita donc en des généralités, sans accuser réception du mémoire ou remarques, de ce mémoire qui, il y avait un an, avait été récité en session spéciale et dont le contenu républicain avait été reçu avec enthousiasme.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.— Περὶ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ: Κ. ΔΗΜΑΡΑΣ, Παιδεία 1946, 140, Τὴν «μέσῃν ὁδῶν» ἠκολούθησε τελικῶς εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα: Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Στοιχεῖα Ἰστ. Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας 41.—Περὶ Ἱερεμίας Bentham: Α. V. DICEY, Leçons sur les rapports entre le droit et l'opinion publique en Angleterre au cours du 19e siècle, σ. 117 ἐπ., περὶ τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν του, σ. 147. Περὶ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Hume: G. VΛACHOS, Essai sur la politique de Hume, Préface de J. Chevallier καὶ παρουσιάσιν μου εἰς Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, Πρακτικά 1955, 213 ἐπ., W. WUNDT, Ethik⁵ II 218, ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Συμβολαὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν καὶ ἠθικὴν, μετάφρ. Α. Δαλεζίου, 183 ἐπ., Ι. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ἠθικὴ 295., ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Πλάτωνος Φαῖδρος 10 ἐπ., περὶ πλατωνικῶν ἀντιλήψεων ἐπ' εὐκαιρίᾳ νομοθετικῆς προτάσεως αἱ γυναῖκες νὰ γυμνάζωνται γυμναί (Πολιτεία 457): GOMPERZ, Griechische Denker III 399.—Περὶ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Θ. Νέγρη πρὸς ἐκπόνησιν ἀστικοῦ κώδικος καὶ τῶν συμβουλῶν τοῦ Stanhope ἄρθρον μου Ἐγκυκλ. Λεξικὸν Ἑλευθερουδάκη 5, 419, περὶ ὁμοίων μεθόδων ἐν Μολδαβίᾳ ἐπὶ Φαναριωτῶν ἄρθρον μου Revista Istorică Romana, Bucarest 1931, 32 ἐπ. Τὴν κατὰ τὸν Ἀγῶνα ἐπίδρασιν τοῦ Bentham μαρτυρεῖ ἄρθρον τῶν Ἑλληνικῶν Χρονικῶν ἀριθ. 3, Ἰανουάριος 1824: «Νομίζομεν μεγίστην τῶν πατριωτῶν μας εὐτυχίαν τοῦ σοφοῦ Βενθάμου τὴν φιλίαν. Ἀπὸ τὴν πρῶτην ἀρχὴν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνός μας ὁ ἔνδοξος οὗτος ἀνὴρ ἐνησχολήθη μεγάλως εἰς ὅσα εὐκόλυναν τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ ἔκβασιν· συνέγραψε καὶ ὑπόμνημα ὑπὲρ τοῦ πολιτικοῦ ἡμῶν συντάγματος, τὸ ὅποιον εἶναι τόσον πλέον λαμπρὸν διὰ τοῦ σοφοῦ Βενθάμου τὸν χαρακτηρεῖ, καθόσον ὁ σεβάσμιος συνήγορός μας εἶναι ὁ μέγιστος τῶν νομοδιδασκάλων τοῦ αἰῶνος τούτου, ἴσως καὶ τῶν παρελθόντων, καὶ κατὰ χρόον τὸν δοξάζει ὁ κόσμος ὡς κοινὸν εὐεργέτην», πρὸβλ. Θέμις 48, 564.—Ἡ πρὸς Μαυροκορδατὸν ἐπιστολὴ τοῦ Bentham ἐκ Λονδίνου ἀπὸ 7 Μαρτίου 1824 ἐδημοσιεύθη ὑπὸ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΕΤΡΑΚΑΚΟΥ, Κοινοβουλευτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Α' 1935, σελ. 361.